

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406021540>

Author(s): Nikunen, Kaarina
Title: Minne katosi sohvaperuna? : Tylsyyden haaste
televisiotutkimukselle digitalisoitumisen aikakaudella
Main work: Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa : näkökulmia
sähköisen viestinnän tutkimiseen
Editor(s): Keinonen, Heidi; Ala-Fossi, Marko; Herkman, Juha
Year: 2008
Pages: 235-252
ISBN: 978-951-44-7631-0
Publisher: Tampere University Press
Discipline: Media and communications
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201406021540

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

MINNE KATOSI SOHVAPERUNA?

Tylsyyden haaste televisiotutkimukselle digitalisoitumisen aikakaudella

Kaarina Nikunen

Televisiotutkijalle sohvaperuna on aina ollut jossain määrin kiusallinen ja ikävä määre. Sohvaperuna, siis sohvallaan lojuva televisiota tuijottava ihminen, ruumiillistaa television oletettua passivoivaa vaikutusta, sen tylsyyttä ja mataluutta. Sohvaperuna onkin poliittinen termi. Se on oivallinen iskusana niille, jotka pyrkivät osoittamaan television turmelevaa vaikutusta. Esimerkiksi lihavuustutkimuksen piiristä löytyy lukuisia analyyseja, joissa pohditaan television ja ylipainon ongelmia juuri sohvaperuna-ilmion avulla. Sohvaperuna kytkeytyy paitsi median käytöstä johtuvaan liikunnan puutteeseen myös sen turruttavaan vaikutukseen ja älyllisten haasteiden puutokseen.

Sohvaperunan käsite ei ole ollut trendikäs televisiotutkimuksessa, joka on pyrkinyt tavalla tai toisella purkamaan myyttiä television passivoivasta vaikutuksesta. Tämän purkamistyön merkittävin edustaja lienee John Fiske, jonka näkemys televisiotekstin tulkinnasta kiteytyy ajatukseen tekstin monitulkintaisuudesta, polysemiasta, joka äärimmillään merkitsee semiootista demokratiaa (Fiske 1987). Fiskeläisen näkökulman mukaan ihmiset rakentavat teksteistä merkityksiä omista lähtökohdistaan, jolloin tekstien radikaalisuus piilee tulkinnallisissa prosessissa. Katsojien aktiivisuuden korostamista on tulkittu myös pyrkimyksenä legitimoida populaarikulttuurin kulutusta (Alasuutari 1999, 11). Tällainen legitimointipyrkimys on tunnistettavissa esimerkiksi fanitutkimuksessa, jolla on ollut poliittisia päämääriä faniuden maineen parantamiseksi ja faniuden normalisoimiseksi (Jenkins 1992).

Television yleisötutkimuksessa on ollut siis tunnistettavissa halu korostaa yleisön aktiivisuutta. Aktiivisen katsojan paradigmat ei ole suinkaan hylätty vaan yleisötutkimus on ehkä entistä vankemmin siirtynyt tarkaste-

lemaan yleisöjä aktiivisina ja ennen kaikkea *interaktiivisina* median käyttäjinä. Tämän siirtymän taustalla on mediateknologinen kehitys, jonka vuoksi yleisöjen valinnanmahdollisuudet ja oma tuotannollisuus ovat lisääntyneet viime vuosina konvergenssikehityksen ja digitalisoitumisen myötä. Tässä siirtymässä katsomiskokemukseen liittyvät rutiinit, rituaalit ja toisteisuus ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Artikkelini tarkastelee television yleisötutkimuksessa tapahtunutta ”interaktiivisuuden” käännettä ja sen seurauksia tutkimukselle. Tarkastelen ensin siirtymää aktiivisesta yleisöstä interaktiiviseen yleisöön sekä tämän käänteen tuottamia aukkoja, kuten rutiinien, tylsyyden ja odotuksen merkityksiä televisiokokemuksessa. Artikkelini pohtii millaisia uusia merkityksiä ja haasteita televisiokulttuurin muutokset tarjoavat tutkimukselle, joka pyrkii näkemään ilmeisen aktiivisuuden yli ja hahmottamaan televisiokatselun eroja, rutiineja, toisteisuutta ja ennen kaikkea näiden kokemusten erilaisia konteksteja.

Murtuman hurma

Tunteet ovat merkittävä osa tutkimusta. Tutkijan suhde tutkimuskohteeseen ei ole vain analyttinen vaan monin tavoin emotionaalinen. Muistan hyvin, kuinka riemullista oli oivaltaa televisiotekstin moniääninen potentiaali ja sen voimauttava puoli. Televisio ei enää merkinnyt vain latteaa, moraalialta rapauttavaa apparaattia vaan siinä iti muutoksen siemen. Saippuaoopperaa seuraavat naiset eivät olleetkaan naiiveja massamedian uhreja vaan omaa identiteettiään pohtivia aktiivisia merkityksentuottajia. Innostus aktiivisen katsojan paradigmaa kohtaan ilmensi halua tuottaa tutkimusta, joka puhuu muutoksesta ja murroksesta kulkien siis uutta kohti. Itselläni tähän haluan yhdistyä myös feministisen tutkimuksen pyrkimys lukea tekstejä vastakarvaan etsien murtumia vallitsevassa näkökulmassa. Näin ollen tutkimus pyrki vahvasti myös kyseenalaistamaan itsestäänselvyyskäsitteitä, minkä edelleen näen tutkimuksen tärkeäksi tehtäväksi. Pessimismin sijaan nyt oli mahdollista olla optimistinen. Kurjuuden ja alistuksen sijaan saattoi paikantaa mahdollisuuksia. Innostus kytkeytyi myös siihen, ettei muutosta tarvitsisi pakottaa – se löytyisi olemassa olevista käytännöistä.

Muutos koski tutkijan positiota laajemminkin. Viestinnän tutkimuksen yleisötutkimuksen perinteessä oli ollut tapana katsoa yleisöä etäältä, puhua joukoista ja massoista ja ihmetellä, miksi yleisöt tekevät niitä valintoja, joita tekevät (mm. Blumer 1999/1946). Televisiotutkimuksessa tutkija asemoitui kuitenkin entistä useammin osaksi yleisöä. Puhe ”muista” muuttui puheeksi ”meistä”.

Kuten tiedämme, tarina aktiivisen yleisön paradigmasta ja hurmasta (Gray 1999; McGuigan 1995; Livingstone 2004; myös Nikunen 2005; Hautakangas 2006) näytti päättyvän jonkinmoiseen krapulaan: tutkimusta syytettiin pian liian juhlivasta yleisökäsityksestä, metodisesta huolimattomuudesta ja populismista. Syntyi vaellus television ääreltä kohti uutta mediaa, kuten Sonia Livingstone toteaa:

Kymmenen vuotta sitten vastaanotto- ja etnografiatutkimuksessa vallitsi luottamus ja innostus... Mutta pian tyytymättömyyttä suhteessa juhliittuihin, kapinoiviin, aktiivisiin yleisöihin sekä oletetun hatariin tutkimusmenetelmiin esitettiin äänekkäästi, ja tyytymättömyydenosoitukset hyväksyttiin ehkä liian helposti. Tämä johti eräänlaiseen vaellukseen yleisöjen parista uuden median äärelle. (Livingstone 2004.)

Livingstonen kuvaama ”vaellus” on tuottanut lukuisia internetin käyttöä koskevia tutkimuksia, ja se on myös fanitutkimuksen nousun taustalla. Oma tutkijan urani on tässä suhteessa kuvaava: aloitin television tekstin tutkimuksesta, mutta väitöskirjani käsitteli fanitutkimusta, jossa keskeisenä näkökulmana oli intermediaalisuus television, internetin ja iltapäivälehtien tuottamana. Omassa tutkimuksessani, ja laajemminkin yleisötutkimuksen alalla, aktiivinen katsoja on tehnyt tilaa interaktiiviselle käyttäjälle (Livingstone 2004; Nikunen 2008a). Kuten todettua, käänne ei toki johdu ainoastaan aktiivisen katsojan paradigman kohtaamasta kritiikistä ja tutkimuskentän happamoitumisesta. Se myös vastasi niitä todellisia muutoksia, joita 1990-luvun puolivälistä lähtien populaarikulttuurin, erityisesti television yleisöjen, rakentumisessa on tapahtunut juuri uuden teknologian ja konvergenssikehityksen myötä (vrt. Herkman tässä teoksessa).

Ihana teknologia!

Interaktiivisuuden käsitettä on käytetty televisiotutkimuksessa varsin huolettomasti, eikä sen merkitys aina ole ollut järin kirkas. Interaktiivisuudella on viitattu mahdollisuuteen muokata mediatekstejä eri tasoilla, mutta sillä on viitattu myös yleisemmin median puhutteluun. Esimerkiksi David Buckingham (1993) on käsitellyt interaktiivisuutta yleisön ja median välillä. Interaktiivisuudella tarkoitetaan näin yleisön tuottamia merkityksiä ja sen neuvottelua tekstin kanssa pikemminkin kuin sellaista vuorovaikutusta, jossa yleisö kykenee muuttamaan ja muokkaamaan mediatekstiä (ks. myös Näränen 1999; Holmes 2004). Rob Cover (2006) toteaaakin, että interaktiivisuus sijoitetaan turhan helposti välineen ominaisuudeksi sen sijaan, että sitä tarkasteltaisiin yleisön näkökulmasta prosessina, joka kytkeytyy muihin mediateksteihin.

Cover (2006) pitää esimerkkinä varhaisesta narratiivisesta interaktiivisuudesta sitä, miten videonauhuri vapautti katsojat lähetysaikojen rytmistä ja mahdollisti katselun eri nopeuksilla, eri järjestyksessä ja uusintoina. Videon mahdollistamat käytännöt kuvaavat Coverin mukaan halua toistaa, purkaa ja järjestellä tekstejä. Tätä halua monet mediatutkijat pitävät osoituksena osallistuvasta kulttuurista ja yhä lisääntyvästä tekstin vallan demokratisoitumisesta. Cover muistuttaa kuitenkin, ettei halu ole vain teknologian tuottama. Digitaalinen teknologia vain edustaa tämän kulttuurisen halun kulminaatiota tarjoamalla vaivattomuutta mediatekstien muokkauseen, kopiointiin ja jakeluun.

Interaktiivisuus on nähty melko utooppisesti yleisöjen aktivoimisen, demokratisoitumisen, valistumisen ja vastarinnan mahdollisuutena. On kuitenkin muistettava, että teknologian tuottamat interaktiivisuuden muodot eivät välttämättä edistä luovuutta. Usein sovellukset ovat hyvin rajallisia ja rutiininomaisia perustuen valintoihin valmiiden vaihtoehtojen äärellä. Esimerkiksi televisio-ohjelmien sisään rakennetut interaktiiviset elementit tapaavat rajautua ohjelmassa näkyviin tekstiviesteihin ja puhelinäänestyksiin. Samalla yleisö on soitoillaan ja tekstareillaan rekrytoitu kasvattamaan tuottoa sekä markkinoimaan ohjelmia (Andrejevich 2002). Esimerkkinä Cover (2006) tarkastelee tosi-tv:n valinnalle ja äänestykselle (usein jomalle kummalle) rakentuvia formaatteja, kuten *Big Brotheria* (ks. myös

Tincknell & Raghuram 2002). Tätä interaktiivisuuden muotoa tarkastellut Mikko Hautakangas (2006) käyttää aktivoitun yleisön käsitettä kuvaamaan juuri yleisön ja tekstin välistä suhdetta. Aktivoitu yleisö kuvaa myös sitä yhdistelmää, joka syntyy osallistumisen halun ja markkinavoimien kohdatessa tietyssä televisioformaattissa.

Tutkimuskirjallisuus kertoo tällä hetkellä ehkä turhan innokkaasti tarinaa siitä, kuinka raja tekijän ja yleisön välillä on hämärtyvässä. Optimistisimmat näkemykset interaktiivisuudesta kytkeytyvätkin vertaisverkostojen toimintaan ja ns. keskustelemaan interaktiivisuuteen, jossa yleisöt kohtaavat ja muokkaavat mediatekstejä yhdessä. Henry Jenkins (2007) näkee YouTuben ja Wikipedian kaltaisissa verkostoissa ruohonjuuritason valtaa ja monimuotoista asiantuntijuutta. Cover kuitenkin muistuttaa, että on tärkeä nähdä, millä eri keinoilla mediateollisuus käyttää tätä erottelua hyväkseen pitääkseen yllä tekijän valtaa, mutta samalla hyödyntäen näennäistä interaktiivisuutta, joka vahvistaa tunnetta interaktiivisesta osallistumisesta mediatekstin muokkaukseen.

On toisaalta ymmärrettävää, että tutkimus painottuu aktiivisiin, tuottaviin yleisöihin jo senkin vuoksi, että nämä yleisöt ovat helpommin saavutettavissa tutkimusta varten. Toisaalta kyse on merkittävästä muutoksesta televisioteknologiassa, ja sillä on epäilemättä seurauksia katsojakokemukselle. Itse näen ongelmaksi kuitenkin sen, että keskittymällä interaktiivisuuteen ja yleisöjen tuottajuuteen tutkimus helposti hukkaa median käytön muut muodot ja merkitykset. Vaikka median käyttö muuttuu ja yleisöillä on entistä enemmän mahdollisuuksia osallistua ja muokata mediatekstejä, perinteisemmät käytön muodot eivät ole kadonneet. Silloin, kun interaktiivisuuden käsite otetaan annettuna, tullaan vähemmän pohtineeksi sitä, kuinka interaktiivisia ihmiset lopulta mediasuhteissaan haluavat olla.

Tyisiä, tavallisia hetkiä

Toistelen itselleni, että minun täytyy käyttää aikani hyödyllisemmin, aloitan uuden kunto-ohjelman ja illat vietän uusien harrastusten parissa, mutta vanhat rutiinit tunkevat esiin sitkeästi. Löydän itseni

TV:n ääreltä, lasi kädessä, rentoutuneena, onnellisena ja hiukan häpeissäni. (Ben Highmore 2004, 311.)

Tutkimus tunnistaa siis merkityksentuotannon hetkiä, lukutapoja, tulkin-tojen rikkautta, mutta tunnistaako se niitä tylsyyden, tuskastumisen, turtu-neisuuden hetkiä, joita televisioon myös omassa arjessamme liitämme ja joi-ta Highmore yllä kuvaa osuvasti. Osaammeko tai uskallammeko nähdä niitä osana tutkimusta? Olen itse alkanut rajoittaa televisionkatseluani, koska en halua viettää liian paljon aikaa sohvalla istuen. En ajattele, että televisio-ohjelmat itsessään olisivat turmiollisia, mutta tunnistan turhautuneisuutta siitä, että tunnit kuluvat ruudun äärellä. Entistä laajempi tv-ohjelmisto voi myös tuottaa päänvaivaa, kun ei yksinkertaisesti ehdi nähdä ohjelmiston tarjoamia lukuisia hienoja elokuvia ja kiinnostavia ohjelmia. Tutkimus voi-si nykyistä useammin kääntää katseen myös näihin kiusaaviin, vaivaaviin hetkiin, joita televisio tuottaa arjessa. Millä tavalla televisio järjestää arkea? Miten eri tavoin ajanhukan tunne, kiire tai tylsyytys kytkeytyy televisioon eri-tyisesti nyt digitalisoitumisen aikakaudella?

William Oricchi (2004) toteaa, että televisiotutkimus rakentuu suh-teessa siihen televisiotodellisuuteen, jota tutkijat elävät. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö aiempien sukupolvien hahmottelemat kokemukset ja käsitteet olisi enää käyttökelpoisia. Rutiinien ja aikataulujen merkitykset tuskin katoavat digitalisoituneessa tv-ajassa, mutta ne merkityksellistyvät uudella tavalla, uusin kontekstein.

Tylsyyden, turhautuneisuuden ja toisteisuuden tarkastelussa rutiinien ja rituaalin käsitteet ovat varsin käyttökelpoisia, ja näistä viimeksi mainittua onkin viljelty taajaan mediatutkimuksessa, esimerkiksi uutistutkimuksessa (Durham 2008; Couldry 2003; Schudson 2002; Elliot 1982). Median käyt-töön liittyviä rutiineja, toistoa ja tottumusta on käsitelty erityisesti arjen tut-kimuksen alueella ja teknologian kotouttamista koskevassa tutkimuksessa (Morley 1986; Silverstone 1994; Peteri 2006). Esimerkiksi Virve Peteri on tarkastellut television ja tietokoneen asettumista ja asettamista suomalaisiin koteihin. Tärkeänä lähtökohtana tässä tutkimuksessa on kodin moraalisen jär-jestyksen jäljittäminen ja ritualistinen tieto. Mary Douglasiin (1966) vii-taten Peteri toteaa, että rituaali tuottaa kokemuksellista tietoa, joka ei muu-

ten tulisi tietäväksi (Peteri 2006, 72). Toisin sanoen rituaaleissa tiivistyvät tunteet ja kokemus, pyrkimys järjestää ja luoda kategorioita.

Myös Nick Couldry (2003) puhuu median rituaalisesta tilasta, jossa ajalliset ja sosiaaliset suhteet järjestäytyvät. Media rakentaa tiloja, joissa asumme ja tulemme subjekteiksi, sekä representaatioita, joissa tunnistamme itsemme yhteisöiksi ja ryhmiksi. Couldry toteaaakin Bourdieuta mukaillen, että on vaikea saada otetta siitä laajuudesta, jolla media toimii habituksena eli materialisoituna luokittelusysteeminä.

Tässä suhteessa onkin kiinnostavaa tarkastella televisiorutiinien merkitystä arjen rakentumisessa. Ben Highmore (2004, 307) on todennut, että rutiineja rakennetaan, jotta elämässä olisi rytmi ja ennustettavuutta. Rutiinit merkitsevät kontrollia ja hallintaa, ja esimerkiksi silloin, kun arjessa tapahtuu suuria muutoksia, media voi tuottaa turvallisuuden tunnetta. Näin media voi merkitä jatkuvuutta muutoksen keskellä. Uusi asunto tai elämäntilanne saa järjestyksen, kun uutistunnari pyörähtää käyntiin tutulla kellonlyömällä. Toisaalta rutiinit tuottavat myös rajoituksia. Silloin kun rutiinit muodostuvat liian vahvoiksi ja sääteleviksi, ne kaappaavat ajan: ne pakottavat tiettyihin aikatauluihin, kurittavat ruumiita toimimaan, nousemaan ylös aikaisin aamulla tai tekemään tietyt kotiaskeet, tiskaamaan ja siivoamaan. Kuten Highmore (2004, 308) korostaa, rutiinit ovat kaksijakoisesti lohdullisia ja pakottavia. Hän kysyy, lohduttavatko päivittäiset rutiinit ja tavat kuluneella tuttuudellaan vai vaivaavatko ne muistuttaen tylsyydestä ja tapahtumattomuudesta. Tässä asettuvat limittäin rutiinien nautinto ja julmuus. Rutiinit voivat parhaimmillaan tuottaa järjestystä: elämä on hallinnassa silloin, kun pääsee elämään tavallista arkea (Jokinen 2005, 11–12).

Rutiinien rytmittävä ja aikatauluttava merkitys nousee televisiokokemuksessa myös keskeiseksi. Televisio luo päivittäiseen elämään tietynlaista rytmiä ja pakottaa järjestämään toimintaa siten, että voi esimerkiksi asettua katsomaan uutisia tai sarjoja. Toisaalta päivärytmi luo myös taukoja, jotka televisio voi täyttää. Ne voivat olla ruumiillisia lepohetkiä muista rutiineista ja askareista. Toistuva jaksottunut tv-ohjelmisto mittaa ajan kulkua kotona kietoen katselun osaksi kodin askareita. Itse asiassa tv:n katselu piirtää työn ja vapaa-ajan välistä rajaa – myös kotityön ja levon rajaa kodin tilassa muokaten kodin valtasuhteita (Morley 1986; Silverstone 1994). Vaikka te-

levisiokulttuuri on muuttunut niin, että yleisöt voivat itse entistä vahvemmin vaikuttaa siihen, milloin ja mitä katsovat, rutiinien merkitys ei poistu. Television katselua aikataulutetaan nyt itse ja raivataan tilaa katsojakokemukselle. Ja yhä useammin tilaa tehdään, ei vain yhden jakson vaan kokonaisen tuotantokauden maraton-katselulle (vrt. Nikunen 2005, 101–109, 345–354; 2008a).

Television yhteydessä rutiineja voi tarkastella aikataulutuksen ja arjen järjestelyn kannalta, mutta rutiineihin liittyy myös toinen kiinnostava näkökulma, nimittäin ajalehtimisen ajatus. John Dewey (1934, 40) kuvaa rutiinin kokemusta ajalehtimisen ja lorvailun termein. Sitä hallitsee tietty muodottomuus ja määrittelemättömyys. Ajalehtiminen liitetään nimenomaan rutiinin eriaikaiseen tekemiseen ja ajattelun suhteeseen. Rutiininomaista työtä tarkasteltaessa on todettu, että toiminnasta tulee rutiinia, kun se sujuu ikään kuin huomaamatta: tällöin keskittyminen saa herpaantua ja ajatus harhailla päiväunelmiin, muistoihin ja huoliin. Rutiinille näyttäisi olevan keskeistä se, että siihen liittyy tietynlaista tarkkaamattomuutta ja hajamielisyttä. Toisaalta rutiineista voi löytää juuri niiden toisteisuuden ja automaation kautta meditatiivisia, ajatuksen harhailun ja ajalehtimisen ulottuvuuksia.

Rutinoitunut katselu viittaisi näin tilaan, jossa ajatus harhailee. Se ei viittaa aktiiviseen selektiiviseen katseluun vaan sohvaperunalle tyypilliseen tuntikausien epäintensiiviseen katseluun. Samalla kun päivän uutiset kiertävät ruudussa, huomio voi lähteä turvallisesti päivän tapahtumiin, muistoihin tai kotiaskareisiin, kunnes se palautuu taas hetkellisesti televisioon. Televisiotutkimus on varsin vähän pohtinut tällaista rutiininomaista, ajalehtivaa katselua ja sen moninaisia merkityksiä.¹ Kuten Highmore (2004) toteaa, kulttuurintutkimus kykenee harvoin kuvaamaan rutiininomaiseen toimintaan liittyvää kokemusta: siihen liittyviä ristiriitaisten tunteiden, ajatusten ja muistojen kirjoa.

Ajalehtivan katselun tärkeä käsitepari on ohjelmavirta. Virran (*flow*) käsite kytkeytyykin sohvaperunaan aivan erityisellä tavalla: sohvaperunas-

1 Ehkä hieman samaan tapaan Joke Hermes (1995) on tarkastellut naistenlehtien yhteydessä lukemisen merkityksellömyyttä.

sa virta kohtaa ajelhtijansa. John Ellisin (1982, 116) mukaan television estetiikan erityisyys antaa kuvan siitä, että katsoja ikään kuin delegoi katseensa televisiolle. Sohvaperuna ei valikoi, ei erottele, vaan antaa television tehdä tämän työn. Virran käsitteen television yhdistänyt Raymond Williams (1975, 93) näkee television rakentuvan toisiaan seuraavista jaksoista, ei suinkaan erillisistä tekstuaalisista kokonaisuuksista. Tämän näkemyksen mukaan ei voida olettaa, että televisio olisi muodostunut yksittäisistä ohjelmista, joiden kerronnan mainokset keskeyttävät. Itse asiassa mainosjaksot ovat oleellinen osa television jaksottavaa, sarjallista kerrontamuotoa. Näin ollen virran käsite viittaa televisuaaliseen olemukseen.²

William Uricchio on kuitenkin pyrkinyt kontekstualisoimaan virran käsitettä suhteessa kulloinkin vallitsevaan televisiotodellisuuteen. Toisin sanoen käsitteen juuret ovat tutkimuksessa, joka tarkasteli 1970-lukulaisista amerikkalaisista televisiota ennen videon ja kaukosäätimien yleistymistä. Ohjelmiston valta näyttäytyi tässä kontekstissa varsin merkittävänä, ja myös virran käsite kytkeytyi nimenomaan television tekstuaaliseen tasoon. Uusien teknologisten innovaatioiden, kuten kaukosäätimen ja videon, tulo markkinoille merkitsivät siirtymää tekstin ja yleisön välisessä valtasuhteessa. Yleisöillä oli suuremmat valinnan mahdollisuudet esimerkiksi välttää mainoksia ja siirtyä kanavilta toisille ”vain napin painalluksella”. Näin ollen tekstuaalisen virran käsite teki tilaa katsojalähtöiselle virran käsitteelle. Uricchion mukaan virta voidaan ymmärtää tässä kontekstissa katsojan tuottamien valintojen ja toimintojen sarjana. Uricchio näkee edessä myös uuden siirtymän kohti tekstuaalisen ja katsojalähtöisen virran välimaastoa, jota säätelevät ennen kaikkea uudet katsojan valintoja ja makua jäljittelevät teknologiat. Jotta katsojat pysyisivät markkinoiden ulottuvilla, uudet teknologiat pyrkivät entistä tarkemmin jäljittämään katsojien mieltymyksiä ja tarjoamaan yksittäin räätälöityjä, katsojan makua ennakoivia ohjelmistoja. Tässä muutoksessa virran käsite on vahvasti teknologiaan kytkeytynyt. (Uricchio 2004, 177–179.)

2 Virran käsitteen kritiikistä ks. esim. Uricchio 2004; Gripsrud 1998; Feurer 1983; Ellis 1982.

Uricchion uudelleentulkinta ja virta-käsitteen kontekstualisointi on toimiva ja tuo esiin televisiotutkimuksen suhteen aikaan ja ajassa tapahtuviin muutoksiin. Edelleen olisi tärkeä nostaa esiin television katselun erilaisia konteksteja ja irrottautua televisiota (usein kansallisena) entiteettinä korostavista näkökulmista. Tällainen ”yhden television näkökulma” kuuluu populaareissa televisiota koskevista kommentteista sekä television vaikutusta pohtivissa tutkimuksissa, joissa oletetaan, että television efekti on aina sama, ohjelmasta riippumatta. Televisio entiteettinä korostuu myös helposti silloin, kun katselua tarkastellaan rutiinien näkökulmasta. Tämän vuoksi onkin tärkeää muistaa rutiinien rakentuminen ja erot kokemuksellisella tasolla: rutiinit rakentuvat aina tietyissä konteksteissa ja ilmentävät erilaisia valtasuhteita. Television ohjelmisto puhuttelee eri tavoin niin temporaalisella, spataalisella kuin tekstuaalisellakin tasolla. Erilaiset rutiinit muotoutuvat suhteessa tekstuaalisesti, tilallisesti ja ajallisesti rakentuvaan määrittelyvaltaan. Televisiotekstit tuottavat puhuttelullaan ja aikatauluillaan yleisöistä lapsiperheitä, nuoria urbaaneja menestyjiä tai valkoisia suomalaisia. Toistuvissa rutiineissa voi tuntee näiden puhuttelujen hyväilyn tai normalisoivan julmuuden (vrt. Berlant & Warner 1998). Rutiinien epäonnistuminen taas paljastaa puhuttelun rajallisuuden tuottaen aukkoja, kohtaamattomuutta, osattomuuden tai joukkoon kuulumattomuuden tunteita.

Kotoa pois

Jo nimensäkin puolesta sohvaperuna liitetään kotisohvalle olohuoneeseen, ja itse asiassa televisio välineenä liitetään vahvasti yksityisen alueelle. Kuitenkin julkinen tila on tänä päivänä täynnä televisioita, joita katsellaan ajalehtivalla katseella ohimennen, odotellessa tai paremman seuran puutteessa. Yksi kodin ulkopuolisen television tärkeimpiä tehtäviä onkin olla odottavan seurana, kirjoittaa Anna McCarthy (2001, 195), joka on tutkinut televisiotiloja lentokennillä ja odotushuoneissa. McCarthy on tarkastellut erilaisia kuolleita hetkiä, tylsyyttä, toistoa ja rutiininomaista, huomaamatonta, jatkuvaa tv-ohjelmaa.

Kuten Anna McCarthy (emt.) osoittaa, yhtä lailla kodin ulkopuolella oleva televisio muokkaa tilan ja ajan suhteita. Televisio kietoutuu osaksi

ajan, keston ja toiston kuvioita eri tavoin paikasta riippuen. Terveyskeskusten vastaanottohuoneissa ja lentokentillä, joissa odottaminen voi olla tuskastuttavaa, televisioruudut auttavat ajan kulumisessa. Televisiot ovat tärkeä osa myös sairaaloiden, vanhainkotien ja toimintakeskusten maisemaa. Television tehtävänä on tuottaa aikahyppy yli piinallisen, turhan todellisuuden.

Odottamista on määritelty ajallisena muotona, joka materialisoi laajempia valtasuhteita: on ihmisiä, joiden on pakko odottaa, ja ihmisiä, joiden ei tarvitse – tai joiden odotus tehdään mukavaksi esimerkiksi lentokenttien ”business loungeissa” (Schwartz 1975). Odotus naamioidaan monin tavoin, ja televisio on yksi näistä turhan aikatilän täyttäjistä. Julkiset tv-ruudut tuottavat mahdollisuuden yhteisesti jaettuun katseluun, mutta ne tuottavat myös yksityisyyden suoja, kun huomio kääntyy televisioon kanssaolettajien sijaan. On sinänsä kiinnostavaa, että odotusaikana television katselu on legitimoitua ajan kulutusta ajantuhlauksen sijaan. (McCarthy 2001, 199.)

Odotus kytkeytyy pääsääntöisesti paikkoihin, joista pyritään pois. Millaisia merkityksiä television katselu tästä odottamisen näkökulmasta saa? Missä määrin odotus – huomisen, ystävän, illanvieton, auringonpaisteen – on läsnä rutiininomaisessa televisionkatselussa? Millaisia ajankuluttamisen merkityksiä televisionkatseluun liittyy esimerkiksi vanhainkodeissa? Missä määrin kotoisen katselun yhteydessä on kyse odotuksesta ja ajan kulumisesta tai yksinäisyyden torjumisesta?

Omassa maahanmuuttajanuorten median käyttöä koskevassa tutkimuksessani³ oli hätkähdyttävää huomata, kuinka vähän nuorilla oli suomalaistaustaisia ystäviä ja kuinka tärkeäksi media nousee arjessa. Esimerkiksi Baltiasta Suomeen muuttanut poika kertoi, että hänellä on nyt ”niin paljon tätä media-aikaa”, koska ystävät jäivät entiseen kotimaahan. Nyt, uudessa kotimaassaan, hän käytti mediaa lähinnä sosiaalisten suhteiden luomiseen erityisesti uusien ystävien hankkimiseksi ja näin pyrki ylittämään yksinäisyyttä median avulla. Haastateltavan tilanne muistutti siitä, miten eri tavoin media ja sosiaaliset suhteet kietoutuvat yhteen ja miten usein yksinäisyys voi olla median käytön taustalla. Tämä on seikka, jota televisiotutkimuksis-

3 Maahanmuuttajien median käytöstä Suomessa tarkemmin esim. Nikunen 2008b; Raittila 2007.

sa mielellään vähätellään tv:n katselun ja katsojien banalisoimisen pelossa. Samalla kuitenkin käännetään katse pois näistä varsin merkittävistä televisiohetkistä. Voidaanhan myös kysyä, eikö ole onnekasta, että yksinäisyyden tunnetta voi lievittää asettumalla television ääreen, osaksi kuviteltua yhteisöä. Yhtä lailla on tärkeää tarkastella niitä konteksteja, joissa tämä ”lievitys” onnistuu tai epäonnistuu.

Olla mukana

Katsojakokemuksen kannalta yksi kiinnostava kysymys kytkeytyykin ajallisuuteen, ohjelmistojen saman- tai eriaikaisuuteen. Televisio on perinteisesti luonut tunnetta yhteisöstä ja yhteisestä kokemuksesta, kun ihmiset ovat kokoontuneet seuraamaan tiettyjä tapahtumia (muun muassa urheilukilpailuja) suurella joukolla. Esitysaikojen kautta syntynyt samanaikaisuus kytkeytyy yhteyden tunteeseen ja on näin tärkeä yhteisöä rakentava tekijä (Anderson 1991; Gillespie 2000).

Tästä halusta olla osa yhteisöä kertonee se, että yksin ollessani haluan usein katsoa juuri sitä, mitä televisiosta tulee, en esimerkiksi aiemmin nauhoitettuja videoita. Televisiota katsellessa voi näin hetkellisesti saavuttaa tunteen johonkin kuulumisesta. En siis aina suinkaan halua itse etsiä ja räätälöidä omaa ohjelmistoani. Nick Couldry (2004) viittaa Joshua Meyrowitzin (1985, 90) esimerkkiin autoilijasta, jonka autoradio liittää muuhun maailmaan. Sen sijaan kasetin soittaminen autoradiossa tuottaa autoilijalle oman muista erillisen maailman autoilijalle. Kuten Couldry (2004) toteaa, suora lähetys luo yhteyden jaettuihin sosiaalisiin todellisuuksiin. Tätä yhteisen kokemuksen tunnetta rakennetaan vahvasti tosi-tv:n ohjelmissa, jotka houkuttelevat elämään mukana *tapahtumassa* (muun muassa *Tanssii tähtien kanssa*, *Big Brother*). Jaetun kokemuksen merkitys ei siis suinkaan ole kadonnut televisiosta vaan hakee entistä intermediaalisempia muotoja esimerkiksi television ja internetin välillä.

Toisaalta samaan aikaan tapahtuu päinvastaista liikettä. Samanaikaisuuden rakentumista ovat nakertaneet ensin video ja sittemmin digitalisoituminen, jotka mahdollistavat irrottautumisen tv-ohjelmiston aikatauluista. Mediateknologiat ovat luoneet erilaisia rajoja ylittäviä levitys- ja käyttäjä-

kanavia, ja tämä kehitys on mahdollistanut irrottautumisen kansallisesti rakentuvasta mediajulkisuudesta: internetin ja satelliittien kautta voidaan seurata mediaa eri puolilla maailmaa. Muutos kuvaa aika- ja paikkasuhteiden monimutkaistumista ja tämän monimutkaistumisen sisältämiä valtasuhteita, niin sanottua ”aikatilan tiivistymää” (Massey 1994, 149). Doreen Massey (1994) korostaa myös näihin muutoksiin liittyviä valtasuhteita. Samaa aikaan kun teknologinen kehitys tuottaa keinoja ylittää aika- ja paikkarakajoja, se myös tuottaa ja tekee näkyväksi erilaisia kuiluja, jotka pitäisi ylittää, mikäli tällainen ylitys on resurssien kannalta mahdollista.

Jo pitkään esimerkiksi maahanmuuttajaväestö on katsellut satelliittien välityksellä omankielisiä ohjelmia. Tämäkin katselu voi olla jaettava ja yhteisöllistä, kuten Myria Georgioun (2001) tutkimus osoittaa. Georgiou on tutkinut television merkitystä kyproksenkreikkalaisten toimintakeskuksessa Lontoossa. Paikka toimii vapaa-ajankeskuksena nuorille, vanhusten palvelutalona, kokouspaikkana sekä erilaisten juhlien tapahtumapaikkana. Georgiou kuvaa, kuinka keskus vilkastuu lounasaikaan, jolloin tuttavat tapaa toisiaan edullisen lounaan äärellä. Pöydissä pelataan korttia, jutellaan ja ”katsellaan” televisiota. Keskukseen kahdesta televisiosta vähintään yksi on aina päällä kreikkalaisella CBC-SAT-satelliittikanavalla. Kanavan ohjelmat käynnistyvät vasta neljältä iltapäivällä, mutta sitä ennen kanavalla lähetetään radio-ohjelmaa kuvituksenaan still-kuvia Kyprokselta, erityisesti sen turkkilaisesta pohjoisosasta. Iltapäivällä väkeä saapuu katsomaan uutisia. Televisiohuoneesta tulee paikan keskus ja sohvat siirretään riviin television eteen. Intensiivisimmin televisiota katsotaan juuri uutisten aikana. Georgiou pitää television katselua hyvin rituaalisena tapahtumana, joka toistuu päivittäin vuodesta toiseen samankaltaisena. Television katselulla on kuitenkin myös merkittävä sosiaalinen funktio: se kursii yhteisöä kokoon ja tuottaa erityisen jaetun etnisen tilan, jossa voidaan muistella entistä kotimaata yksin tai yhdessä. Toimintakeskuksen kävijöistä monet ovat eläkkeellä tai työttömiä – näin televisio auttaa ajan kulumisessa, mutta ennen kaikkea se kokoaa ihmiset yhteen.

Vaikka maahanmuuttajaväestössä satelliittikanavien katselu on ollut yleistä jo vuosikymmeniä, teknologian kehitys on avannut myös tälle katsojaryhmälle uusia mahdollisuuksia ylittää rajoja ja pitää yhteyttä entiseen kotimaahan. Erilaiset satelliittitelevisio kanavat ja internetjulkaisut tarjoavat

transnationaaleja näkökulmia kansallisten mediakuvastojen rinnalle (Gillespie 2000; ks. myös Husband 2000; Downing & Husband 2005; Morley 2003). Erilaiset kuvastot ovat arjessa rinnan, eivätkä aina ilman törmäyksiä.

Omassa maahanmuuttajanuorten median käyttöä koskevassa tutkimuksessa nuori nainen kertoi pizzerian tarjoilijana työskennellessään kuluttavansa aikaa televisiota katsellen silloin, kun asiakkaita ei ole. Turkkilaissyntyinen nainen seuraa työpaikallaan suomalaista televisiota, jota hän ei juuri koskaan kotonaan katso. Työpaikan televisio liittää hänet hetkellisesti osaksi Suomen television tuottamaa kuvitteellista yhteisöä – tosin hänelle tämä merkityks maailma tuottaa ahdistusta, vierautta ja kummastelua kulttuuristen merkitysten törmäessä. Esimerkiksi suomalaisen television seksuaalinen kuvasto on monille toisen kulttuuritaustan omaaville asia, johon reagoidaan: televisio suljetaan tai kuvastoon totutellaan. Mahdollisuus ylittää kansalliset rajat voi monistakin syistä olla äärettömän tärkeää etnisille vähemmistöille. Suomalainen media on maahanmuuttajien keskuudessa koettu usein syrjiväksi ja poissulkeväksi (Nikunen 2007; 2008b), ja näin ollen se kykenee tarjoamaan varsin rajallisen kuulumisen tunteen, kun taas transnationaali media voi avata uusia horisontteja diasporisille yhteisöille ja identifikaatioille (Brah 1996).

Katselukokemuksessa yhteys jaettuun sosiaalisiin todellisuuksiin on nähdäkseni edelleen tärkeä, mutta rakentuu moninaisten rinnakkaisten verkostojen kautta. Toisin sanoen kyse ei ole välttämättä yhdestä jaetusta todellisuudesta vaan lukuisista erilaisista yhteisöistä, joiden osaksi tv-katselun kautta asetutaan. Esimerkiksi yleisradiolähtöinen ajattelu paikantaa yleisön ja yhteisön kansalliseen kehukseen. Tällainen lähtökohta ei tunnista kuulumisen monimuotoisuutta ja on omiaan tuottamaan rajauksia, joilla entisestään syvennetään kuulua erilaisten yleisöjen välille. Kuulumisen paikkoja on lukuisia, eivätkä ne rajoitu kansalliseen kehukseen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö näiden erilaisten paikkojen ja yhteisöjen kautta voisi olla osa yhteiskuntaa.

On edelleen tärkeää pohtia niitä keinoja, joilla kansalliset televisiokanavat voisivat puhutella monikulttuurista yleisöään ja luoda yhteisiä kohtauspaiikkoja.

Kun tutkimus tällä hetkellä tarkastelee katsojuuden tuottavaa puolta, olisi tärkeää muistaa myös kokemuksen näennäinen tapahtumattomuus ja sen erilaiset merkitykset.

Valinnanvapaus ei merkitse rutiinien katoamista, vaan aikatauluja luodaan nyt entistä enemmän itse. Rutiininomaista katselua määrittävät erilaiset valtasuhteet, syrjäytymisen, yksinäisyyden, nostalgian ja mielihyvän tunteet. Ne ovat tärkeitä ja vähän tutkittuja alueita. Digitalisoituminen ei tuota vain lisää valintoja ja toiminnan paikkoja. Se luo myös uusia rituaaleja sekä erilaisia rinnakkaisia televisiotodellisuuksia. Televisiotutkimuksen haasteena on pureutua näihin kysymyksiin, tunnistaa katsojakokemuksen moninainen kirjo ja yleisöjen erilaiset asemoitumiset suhteessa oletettuihin kuvitteellisiin yhteisöihin.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (1999) Introduction: Three Phases of Reception Studies. Teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) *Rethinking the Media Audience*. London & New Delhi: Sage.
- Anderson, Benedict (1991) *Collective Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Andrejevich, M. (2002) The Kinder, Gentler Gaze of Big Brother. Reality TV in the Era of Digital Capitalism. *New Media & Society* 4:2, 251–270.
- Berlant, Laurent & Warner, Michael (1998) Sex in Public. *Critical Inquiry* 24:2, 547–566.
- Blumer, Herbert (1999/1946) Joukko, massa ja julkiso. *Tiedotustutkimus* 22:3, 14–26.
- Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities*. London: Routledge.
- Buckingham, David (toim.) (1993) *Reading Audiences: Young People and the Media*. Manchester: Manchester University Press.
- Couldry, Nick (2003) *Media and Symbolic Power: Extending the Range of Bourdieu's Field Theory*. Media@lse Electronic Working Papers Department of Media and Communications, LSE No 2. <http://www.lse.ac.uk/collections/media@lse/Default.htm> Tarkistettu 11.8.2008.
- Couldry, Nick (2004) Liveness, "Reality" and the Mediated Habitus from Television to the Mobile Phone. *The Communication Review* 7:4, 353–361.
- Cover, Rob (2006) Audience Inter/Active. Interactive Media, Narrative Control and Reconceiving Audience History. *New Media & Society* 8:1, 139–158.
- Dewey, John (1934) *Art as Experience*. New York: Minton, Balch & Company.
- Douglas, Mary (1966) *Purity and Danger: an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Downey, John & Fenton, Natalie (2003) New Media, Counter Publicity and the Public Sphere. *New Media & Society* 5:2, 185–202.
- Downing, John & Husband, Charles (2005) *Representing Race: Racisms, Ethnicities, and Media*. Thousand Oaks: Sage.
- Durham, Frank (2008) Media Ritual in Catastrophic Time. *Journalism* 9:1, 95–116.
- Elliott, Philip (1980) Press Performance as Political Ritual. Teoksessa Christian, Harry (toim.) *The Sociology of Journalism and the Press*. Keele: University of Keele.
- Ellis, John (1982) *Visual Fictions*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Fiske, John (1987) *Television Culture*. London: Methuen.

- Georgiou, Myria (2001) Crossing the Boundaries of Ethnic Home. Media Consumption and Ethnic Identity Construction in the Public Space : The Case of the Cypriot Community Centre in North London. *Gazette* 63:4, 311–329.
- Gillespie, Marie (2000) Transnational Communications and Diaspora Communities. Teoksessa Cottle, Simon (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries*. Buckingham: Open University Press.
- Gray, Ann (1999) Audience and Reception Research in Retrospect: The Trouble with Audiences. Teoksessa Alasuutari, Pertti (toim.) *Rethinking the Media Audience*. London & New Delhi: Sage.
- Hautakangas Mikko (2006) Aktivoitu yleisö Suomen Big Brotherin internet-keskustelupalstalla. *Tiedotustutkimus* 29:2, 24–40.
- Hermes, Joke (1995) *Reading Women's Magazines. An Analysis of Everyday Media Use*. Cambridge: Polity Press.
- Highmore, Ben (2004) Homework: Routine, Social Aesthetics and the Ambiguity of Everyday Life. *Cultural Studies* 18:2-3, 306–327.
- Holmes, Su (2004) But This Time You Choose! Approaching the 'Interactive' Audience in Reality TV. *International Journal of Cultural Studies* 7:2, 216–231.
- Husband, Charles (2000) Media and the Public Sphere in Multi-Ethnic Societies. Teoksessa Cottle, Simon (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries*. Buckingham: Open University Press.
- Jenkins, Henry (1992) *Textual Poachers. Television Fans and Participatory Culture*. New York & London: Routledge.
- Jenkins, Henry (2007) From You Tube to You Niversity. *Chronicle of Higher Education* 53:24, 9–10.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Livingstone, Sonia (2004) The Challenge of Changing Audiences. Or, What is the Audience Researcher to Do in the Age of the Internet? *European Journal of Communication* 19:1, 75–86.
- Massey, Doreen (1994) *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- MacMillan, Sally (2002) A Four-Part Model of Cyber Interactivity. Some Cyber Places Are More Interactive Than Others. *New Media & Society* 4:2, 271–91.
- McCarthy, Anna (2001) *Ambient Television. Visual Culture and Public Spaces*. Durham: Duke University Press.
- McGuigan, Jim (1995) *Cultural Populism*. London: Routledge.
- Morley, David (2003) Kuulumisia: aika, tila ja identiteetti medioituneessa maailmassa. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Morley, David (1986) *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. London: Routledge.

- Nikunen, Kaarina (2005) *Faniuden aika. Kolme tapausta tv-ohjelmien faniudesta vuosituhannen taitteen Suomessa*. Tampere: TUP.
- Nikunen, Kaarina (2007) Alin ja Massoudin matkassa. Lukiolaisten tulkintoja elokuvakohtauksesta ja mediasta muutenkin. Teoksessa Raittila, Pentti (toim.) *Keskusteluja etnisyydestä mediassa: Suomalaisten, maahanmuuttajien ja tutkijoiden tulkintoja*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja sarja A102. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nikunen, Kaarina (2008a, tulossa) Televisio ja fanius – verkon varassa? Teoksessa Nikunen, Kaarina (toim.) *Fanikirja*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Nikunen, Kaarina (2008b) Emerging Transnational Sensibility Among Migrant Teenagers. Lessons Learned Doing Media Research in Multiethnic Classrooms. Teoksessa Rydin, Ingegård & Sjöberg, Ulrika (toim.) *Mediated Crossroads: Identity, Youth Culture and Ethnicity – Theoretical and Methodological Challenges*. Göteborg: Nordicom.
- Peteri, Virve (2006) *Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta*. Tampere: TUP.
- Schudson, Michael (2002) What's Unusual about Covering Politics as Usual. Teoksessa Zelizer, Barbie & Allan, Stuart (toim.) *Journalism after September 11*. New York: Routledge.
- Schwartz, Barry (1975) *Queing and Waiting. Studies in Organization of Access and Delay*. Chicago: University of Chicago Press.
- Silverstone, Roger (1994) *Television and Everyday Life*. London & New York: Routledge.
- Tincknell, Estella & Raghuram, Parvati (2002) Big Brother: Reconfiguring the 'Active' Audience of Cultural studies? *European Journal of Cultural Studies* 5:2, 199–215.
- Uricchio, William (2004) Television's Next Generation: Technology/Interface Culture/Flow. Teoksessa Spigel, Lynn & Olsson, Jan (toim.) *Television after TV. Essays on Medium in Transition*. Durham & London: DukeUniversity Press.
- Williams, Raymond (1975) *Television: Technology and Cultural Form*. New York: Schocken Books.